

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на проф. Соня Колева Тончева, д.м.
на тема: **„Супервизия и наставничество е сестринството”**
за присъждане на научната степен **„доктор на науките”**
в област на висшето образование **7. Здравеопазване и спорт,**
професионално направление **7.4.Обществено здраве**
специалност **Управление на здравните грижи**

Със Заповед № Р-109-262/25.05.2018 г. на Ректора на Медицински университет - Варна във връзка с протокол №1/ 18.05 от заседание на НЖ и заповед № Р-109-236/17.05.2018 на Ректора на МУ - Варна съм определена за член на НЖ и да изготвя рецензия в процедурата за защита на дисертационния труд на проф. Соня Колева Тончева, д.м. за присъждане на научната степен „доктор на науките”

Кратки сведения за професионалното развитие на проф.Тончева.Родена на 29.09.1960 г., през 1981 г.завършва ПМИ-Шумен със специалност „Детска медицинска сестра“, през 1983г.-Висш педагогически институт-Шумен, специалност биология. През 2001 г. в Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“ завършва магистратура по социални дейности. През 2003 г., след успешна защита на дисертация на тема **„Образователни, организационни и социални аспекти на медицинските сестри в Първичната медицинска помощ“** придобива ОНС **„доктор“**. Придобива специалност по медицинска педагогика през 2007 г. През 2005 г. заема академичната длъжност **„доцент“**, през 2013 г.- **„професор.“** Професионалния си път започва като преподавател в ПМИ-Шумен през 1991 г., от 1992 до 2000 г. е директор на МК-Шумен, от 2001 до 2005 г. зам. директор на същия. От 2005 до 2015 г. е

ръководител на първата в България катедра „Здравни грижи“ в МУ-Варна. От 2015 г. е директор на Филиал-Шумен на МУ-Варна. Завършила е множество курсове за следдипломно обучение. Участвала е в 10 проекта, от които 5 международни. Участвала е преобразуването на сестринското образование и привеждането му към образователните критерии на ЕС; запозната е със сестринското образование в европейските страни, както теоретично, така и чрез визити на място. Има голяма обучителна дейност: провела е 19 курса в страната. Има осъществено ръководство на 12 специализанти по специалностите Семейна медицинска сестра (акушерка), Медицинска сестра за социални дейности, Медицинска сестра в ПЗП и Медицинска педагогика. Научен ръководител на 11 успешно защитили докторанти и в момента е ръководител на още 8, които са в ход на подготовка. Била е ръководител на 25 дипломанти от магистърска програма „Управление на здравните грижи“. Многократен рецензент на докторантски и дипломантски проекти. Има широка публикационна активност: автор е на 2 монографии, 1 учебник, 5 учебни ръководства и помагала, на над 90 научни статии и 50 доклада. Организатор и участник в много национални и международни научни и научно-практически форуми, свързани със сестринството. Участва в редколегиите на три национални и две международни списания. Дълги години оглавява Комисията по качество на БАПЗГ, по настоящем член на УС на БАПЗГ, член на Европейски форум на националните сестрински и акушерски асоциации. От 2016 г. е национален консултант по здравни грижи при МЗ. Многократно награждавана - носител на наградата на БАПЗГ за научни приноси към сестринството в България (статуетка на Лесис Кепра), отличие на МУ-Варна за научни приноси към сестринството и др. Членува в БАПЗГ, Българската асоциация по обществено здраве и в Европейската асоциация по обществено здраве(EURHA).Ползва руски и немски.

Избор на тема за докторска дисертация. Изтъкнат специалист, преподавател и изследовател с голям принос за развитие на сестринското образование в България, новатор по дух, проф. Соня Тончева се е ориентирала към проблем, който може да бъде видян само от внимателен анализатор като перспективен в светлината на развитие на автономната дейност на медицинската сестра. Темата на нейния дисертационен труд е „Супервизия и наставничество в сестринството“.

Обща характеристика на труда. Дисертационният труд е представен в 252 стандартни страници, 102 фигури, 1 таблица и 5 приложения. Библиографията включва 257 източника, от които 72 са на кирилица, 180 на латиница и 5 интернет източника. Разработката на дисертационния труд следва класическата структура и обхваща пет глави и библиографски списък: Въведение – 4 стр.; Глава 1. Супервизия и наставничество – добри практики и приложимост в сестринството (актуалност на проблема) - 74 стр. Глава 2. Методика и организация на научното проучване -10 стр.; Глава 3 Супервизия и наставничество в България - резултати от собствени проучвания - 68 стр.; Глава 4. Въвеждане на супервизия и утвърждаване на наставничество в сестринството в България - иновативни подходи за признаване на автономна сестринска практика и гарантиране високо качество на здравните грижи – 80 стр.; Глава 5. Изводи, предложения, препоръки – 6 стр.; Библиография – 17 стр.

Актуалност на труда. В последните 15-20 години у нас бе обърнато голямо внимание на съдържателната и методичната част на академичната подготовка на медицинските сестри - да развият знания и умения, които най-добре ще гарантират качествени грижи, съобразени със съвременните научни постижения и ще могат да отговорят на потребностите на индивида, семейството, общността. Възможностите за автономна практика на медицинските сестри насочва вниманието в световен мащаб към квалифицираните работещи сестри, към по-нататъшното им

професионално и личностно развитие, към въвличането им в дейности като супервайзори и наставници. С. Тончева поставя на изследване проблем, който все още търси своите практически измерения в съвременната сестринска практика и дава шанс той да бъде рано опознат, дискутиран и на първо време, може би, пилотно приложен у нас. С иновативния характер на тематиката си, дисертационният труд отваря една нова врата за развитие и обогатяване на сестринската професия и нейната автономност - първо като размишления, а после като действия.

Оценка на съдържанието на отделните структурни части на труда.

Оценка на литературния обзор. В първа глава проф. С.Тончева разглежда понятията супервизия и наставничество съдържателно и терминологично. Докато литературата и практиката по отношение на наставничеството в сестринството е доста богата, в т.ч. с принос и на авторката, при супервизията има трудности. Те произтичат от твърде ограниченото ѝ приложение до сега в сестринството и оскъдната литература по въпроса. Независимо от трудностите, авторката е представила съдържателен, интересен, поради своите различни акценти, обзор на становища по същността на клиничната супервизия (КС). Като прави уговорка, че досега супервизията повече се свързва с поддържане на стандарти, отколкото с личностно развитие, тя се спира на връзките с понятията надзор, наблюдение, контрол. Подчертава, че КС е процес, който „не наказва, а предоставя възможност за лично и професионално развитие“, необходим е за продължаване на професионалния растеж, без значение колко е квалифицирана сестрата. Ползите от КС са: повишава знанията, осъзнава възможните решения на клинични проблеми, намалява стресовите нива, емоционалното напрежение и оплакванията, увеличава морала на персонала. Последница и съпровождаща е и ползата за пациентите. Особено

внимание авторката обръща и на защитата, която КС може да даде на самостоятелната сестринска дейност-т.н. „защитена автономия“. След опита на Великобритания и Австралия, тя представя Модели на иновативни сестрински практики, разработени в МУ-Варна, за прилагането на които е необходима супервизия.

Втората част на литературния обзор съдържа изясняване същността на наставничеството и значението му за сестринството. Авторката прави заключение за потенциала на КС и наставничеството, поради което те могат да бъдат в ползрението на ръководствата на лечебните заведения, на специалистите по човешки ресурси за изграждане на система на подбор на наставници и супервайзори, които да работят за една по-привлекателна работната среда, по-удовлетворени и по-ефективни сестри. Литературният обзор има познавателно значение.

Оценка на методологията. Методологията включва прецизно определените цел, задачи, хипотези, предмет, обект, конкретни изследователски методи и инструментариум

Цел на дисертационния труд е да се изясни същността на супервизията и наставничеството в сестринството и на тази основа да се предложат Модели за прилагането им в сестринската практика като необходимо условие за признаване на автономия на професията в България

За изпълнението на целта са поставени дванадесет изследователски задачи като първите четири са обект на проучване, отразено в литературния обзор; четири (№ 6,7,8,9) са посветени на проучвания на мнения на различни групи (експерти, наставници, студенти), на съдържанието на есета за образа на наставника, оценка на резултати от приложени инструменти за поддържане на качеството. Останалите четири (№ 5,10,11,12,) са тип творчески-разработване/ конструиране на Модели. Формулирани са четири изследователски хипотези, като трите са негативни и едната позитивна. Приложен е комплекс от изследователски методи, които съответстват на поставените задачи и на изследваните обекти: анкетен-пряка анонимна анкета, полустандартизирано интервю, документално-

съдържателен анализ, анализ на съдържанието, статистически методи. За всяко от проучванията авторката е разработила оригинален инструментариум. Изследваните лица за супервизия -73 експерти и за наставничеството 643 са предствителни за своите групи. Освен това са обработени и анализирани 654 фишове за оценка на стажант-медицинска сестра и 209 студентски есета по темата за наставничеството. Към Методологията е приложен и кратък списък на понятията.

Методологията на дисертационния труд е адекватна на поставените цели, изследването е с голям обем, приложен е задълбочен подход. Представена е ясно и прецизно, отразява многостранността на проблема и гарантира надеждност на получените резултати. Методологията е напълно адекватна на научната степен, за която кандидатката аспирира.

Оценка на резултатите и приносите. В трета глава са представени резултатите от собствените проучвания. Мнението на експертите-университетски преподаватели по здравни грижи и главни сестри на големи болници е общо положително по отношение на КС. Пречки за въвеждането ѝ са липса на законодателство, на традиции и на подготвени кадри. Преподавателите са по - уверени по отношение ползата от КС за подобряване качеството на грижите. Необходимостта от придобиване на специалност КС се потвърждава и от двете групи експерти като се различават само по мненията си за нейната продължителност - гл. сестри са за по-дълъг срок. Съчетаването на количествени с качествени методи на изследването при експертите има за резултат интересна описателна картина на разбиранията за същността и ползите от КС. В раздела за наставничеството са представени резултати от серия проучвания, информацията от които е твърде разнообразна, но съществува еднопосочност в мненията на студенти и наставници по отношение на факторите за ефективен наставнически процес; високо се оценява приносът на наставничеството за ефективността на учебния процес, особено от експерти и студенти и с известна резервираност (28% негативни) от

наставниците; 70% от тях смятат, че наставничеството повишава мотивацията и удовлетвореността от работата.

В четвърта глава проф. Тончева разглежда **предпоставки за въвеждане на КС** в България като започва с правен анализ на нормативни документи, регламентиращи обучението и професионалната реализация на медицинската сестра. Установява, че съществуващата законодателна рамка позволява въвеждането на КС, при условие, че бъдат направени промени в някои от регламентиращите документи, указани точно от авторката. Творчески разработки на авторката, представляващи предпоставки и инструмент за въвеждане на КС и за утвърждаване на наставничеството са: **Модел и континиум на супервизията, приложим в България**, с организационно - технологична рамка, използвани различни видове и форми на супервизия, основни цели, очаквани ефекти. Разработен е Модел на супервайзор с неговите професионални компетенции. На тази основа С. Тончева предлага континиум на **супервизия**: редова сестра, медицинска сестра-ръководител-супервайзор. Разработен е **Теоретичен модел и Алгоритъм за прилагане на наставничество**, които поставят начало на научно ръководство на преддипломния стаж. Ще подобрят мотивацията на стажантите за участие в работните процеси и собствен принос на наставниците в практическото обучение. Прецизно обмислени, разработени и ясно и разбираемо онагледени са всички схеми, представящи процесите на приемане на студенти в учебно-практическата база, субекти в обучението и цели, които се поставят, функции и отговорности на различните участници в наставническия процес. Интерпретацията на резултатите от обработка на фишовете за оценяване на стажант - медицинската сестра, сравнени за два продължителни периода, дава убеденост на авторката, че този инструмент за оценка е подходящ за ориентация за нивото на подготовка и готовност за старт на професионална дейност, Разработените във връзка с тях документи показват загриженост за качествено обучение при използване ресурса на

наставника. С голямо приложно значение е разработената система за подбор на наставници. Очертаване образа на наставника според обработка на студентските есета е оригинален продукт, който може да се използва многофункционално, като задължително бъдат премахнати личните данни, които фигурират в текста.

Изводите отразяват основните насоки на резултатите, поднесени са внимателно и без излишна категоричност, но съдържат богатство на идеи и насоки за работа. Творческите разработки са изключително полезни и готови за практическо приложение. От разработването на проблемите на супервизията и наставничеството авторката е извлякла свежи идеи за съвременно развитие на сестринското образование, за обогатяване на практиката и поставяне на ново стъпало в нея - автономна дейност, защитена от КС. Предложенията логично произхождат от проведените проучвания и обсъждания. Те са малко на брой, но изключително съществени, ясни, с точни цели и адресати. Познавайки личностния и мениджърски капацитет на авторката, вярвам, че те няма да останат затворени в дисертационния труд.

Авторефератът пълно и точно отразява съдържанието на дисертационния труд. Във връзка с труда са публикувани 23 публикации и една монография. Като се има предвид продължителния, от 1996 г, период на публикуването им, може да се направи заключение, че резултатите от дисертационния труд системно и последователно са били представяни на вниманието на професионалната общност.

С тематиката на дисертационния труд, проведените проучвания, богатството на резултати и дискусии, значимите внедрявания вече в практиката, проф. Соня Тончева отново доказва ролята си на визионер в сестринското образование.

Заключение. Представеният дисертационен труд е напълно завършен научен проект. Той е иновативен по идеен замисъл, оригинален по

методология, с визия за развитие на изследователска работа и конкретни модели за внедряване в практиката. Отговаря по всички критерии на изискванията по Закона за развитие на академичния състав и Правилника на МУ-Варна за научната степен „доктор на науките”. Убедено препоръчвам на НЖ да гласува на проф. Соня Тончева, д.м. да бъде *присъдена научната степен „доктор на науките” по специалност Управление на здравните грижи.*

Рецензент:

Доц. Невяна Фесчиева, дм